ילקוט הרועים – צמח חודש טבת תשע"ז

כתב: **שיר ורד**

תקציר: **ילקוט הרועים** *Capsella bursa-pastoris* הינו צמח חד-שנתי ממשפחת המצליבים הגדל במגוון קרקעות ובמיוחד בגינות ובתי גידול מופרעים ברוב חלקי הארץ. זהו אחד הצמחים הכי שכיחים בכל רחבי החבל הים-תיכוני בישראל ואחד הראשונים לפרוח לאחר גשמי היורה.

==========

ילקוט הרועים *Capsella bursa-pastoris* הינו צמח חד-שנתי ממשפחת המצליבים הגדל במגוון קרקעות ובמיוחד בגינות ובתי גידול מופרעים ברוב חלקי הארץ.

משפחת המצליבים מונה 372 סוגים וכ 4060 מינים והיא אחת מהמשפחות המובילות במספר הסוגים והמינים. מספר המינים בסוג ילקוט נתון במחלוקת בין החוקרים. יש המחלקים את הסוג ל 3 מינים בלבד ויש המכירים בכ-30 מינים. 2 מהמינים גדלים בישראל והם **ילקוט הרועים** ו**ילקוט אדום**.
השם המדעי של הסוג *Capsella* משמעותו קופסה קטנה (קפסולה); משמעות השם המדעי של המין היא "תיק הרועה" והיא מיוחסת לצורת הפרי של המין הדומה לתיק שנושא הרועה. בשפות רבות נקרא הצמח בשם המקומי של תיק הרועים ובאנגלית למשל הוא קרוי shepherd's purse. כדי לדמות את השם העברי לשם המקובל בשפות רבות ומנגד להשאיר את המבנה הפסאודו-מדעי של חלוקת השם לסוג ומין, שם הסוג בעברית נקרא **ילקוט** ושם המין **הרועים** כך ששמו המלא של הצמח הוא **ילקוט הרועים**.

ילקוט הרועים - צורת הפרי דמוית תיק רועים
מימין - צילמה: ערגה אלוני ©; משמאל - צילמה: יעל אורגד ©

מקורו של המין מאירופה ומרכז אסיה ומשם התפשט בעקבות האדם למרבית חבלי העולם למעט אזורים טרופיים מובהקים ואזורים צחיחים לגמרי. הימצאותו במזרח התיכון ובארץ בפרט נחשבת משנית, אך הוא נחשב כמהגר קדום לארץ. הצמח לא מוזכר בשמו הנוכחי במקורותינו. אחד משמותיו בערבית הוא "סננוי" ולכן יש חוקרים המשייכים אותו לצמח הקרוי במשנה "צנונות" ושימש להפקת שמנים.

ילקוט הרועים. צילם: שיר ורד ©
מימין – גבעול נושא עלים ופירות. העלים בעלי שתי אונות בבסיסם ולופתים את הגבעול, הגבעול מתארך לאחר הפריחה והפירות נישאים לאורכו
במרכז – גבעול נושא עלים והתחלת פריחה, טרפי העלה כמעט תמימים
משמאל – תפרחת צפופה עם פירות צעירים. הפירות הצעירים מאדימים
להגדלה – לחצו על התמונות

ילקוט הרועים הוא צמח חד-שנתי נמוך , גובהו לרוב 5 עד 15 ס"מ, אך בתנאי גידול טובים הוא עשוי להגיע אף לגובה של 50 ס"מ. בתחילת החורף מתפתחת מהנבט שושנת עלים, עלי השושנת חלקם אזמלניים הפוכים ותמימים, חלקם אזמלניים ותמימים, וחלקם נושאים אונות הגזורות כמעט עד לעורק העלה. גבעולי הפריחה זקופים בדרך כלל, אך נוטים באלכסון בבתי גידול מוצלים או צפופים. הגבעול שעיר ומחוספס בחלקו התחתון וחלק בחלקו העליון, נושא עלים בחלקו התחתון. רוב העלים שעל גבעול הפריחה מחולקים לשתי אונות בבסיסם ולופתים את הגבעול. טרף העלה תמים או משונן מסורי. חלקו העליון של הגבעול נושא תפרחת דמוית סוכך צפופה. כל פרח נישא על עוקץ קצר. כמו לכל בני המשפחה, בכל פרח יש 4 עלי גביע, 4 עלי כותרת, 6 אבקנים ושני עלי-שחלה. צבע הכותרת לבן ואורכה 2.5 מ"מ. הפרי דמוי ארנק, מורכב משתי מגורות ובכל אחת מספר זרעים. הפירות הצעירים מאדימים, אחר כך נעשים ירוקים ולקראת ההבשלה צבעם משתנה לחום בהיר. הגבעול מתארך לאחר הפריחה והפירות נשאים לאורכו, עוקצי הפירות אופקיים או אלכסוניים.

ילקוט הרועים – תפרחת ופרחים
מימין – צילם: שיר ורד ©; משמאל – צילמה: ערגה אלוני ©

תקופת הפריחה של המין ארוכה והיא נמשכת מאוקטובר ועד מאי, אך שיא הפריחה הוא בשיא החורף בחודשים דצמבר עד ינואר. בארצות קרירות יותר הצמח פורח כל השנה.

בארץ וביתר ארצות הים התיכון גדל מין נוסף – **ילקוט אדום** *Capsella rubella*, אך קשה להבחין ביניהם מורפולוגית. ההבדלים ביניהם הם במבנה הגנטי. **ילקוט הרועים** הוא טטראפלואיד (בגרעיני התאים ישנם 4 עותקים של כל כרומזום) ואילו **ילקוט אדום** הוא דיפלואיד (בגרעיני התאים ישנם 2 עותקים של כל כרומזום). בעינות סומקה ועין יעקוב נמצאו אוכלוסיות של ילקוט אדום וכנראה שמין זה נפוץ יותר בצפון הארץ.

ברפואה העממית כמו גם ברפואה המודרנית, שימש הצמח לעצירת דימומים חיצוניים ופנימיים וכן לעצירת שלשולים, בתרבויות שונות מיוחסות לצמח תכונות ריפוי נוספות. עלי הצמח יכולים לשמש לתיבול חריף של הסלט או להכנת קציצות.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: ורד ש 2016 ילקוט הרועים Capsella bursa-pastoris – צמח חודש טבת תשע"ז, צמח החודש העברי, כתב-עת "כלנית" מספר 3.

ילקוט הרועים Capsella bursa-pastoris – צמח חודש טבת תשע"ז